

ЛИСТИ ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО З МОРДОВІЇ

Майже минув час заповнення невідомих сторінок української історії, культури, мистецтва. Ми, вже в котрий раз, повернулися до рідних джерел духовності. Серед “зливи” інформації, яка щедро хлинула на рідну землю у вигляді різноманітних спогадів, нотної літератури, віднайдених чи збережених документів, висвітлення перекручених чи свідомо сфальсифікованих фактів, ми по-новому оцінюємо здобутки і місце України у світовому культурному процесі. Підтвердженням цього стали вже опубліковані спогади (О.Криштальського, Л.Мазепи, Л.Крушельницької), матеріали (Н.Кашкадамової, Л.Мазепи), дослідження (Ю.Ясіновського, Л.Кияновської, С.Павлишин, М.Загайкевич, Н.Пастеляк, Ю.Булки) [1-6].

Велике місце в цьому процесі відіграє епістолярна спадщина наших митців, яка допомагає краще зрозуміти минулу епоху, музичне життя краю, власне, дух часу. Сьогодні вперше публікується декілька листів українського композитора, піаніста-виконавця, педагога, публіциста та громадського діяча Василя Олександровича Барвінського (1888-1963). Період часу, який охоплюють ці листи, був найтяжчим у житті безпідставно засудженого композитора. Йому виповнилося на той час 68 років. У звичайних умовах це були б роки найінтенсивнішої інтелектуальної і творчої діяльності, а фактично вони стали “чорними роками” відірваності від України, від улюбленої праці і творчості. Це час глибоких роздумів митця про життя, мистецтво, Україну. Проте, читаючи їх, не слід забувати, що людина в тоталітарному суспільстві не могла відкрито висловлювати свої думки, до того ж, переписка зі сталінських таборів була чітко регламентованою (табірна цензура працювала дуже запобадливо).

На основі віднайдених листів образ Василя Барвінського постає перед нами значно повніше. Це ще один штрих до духовного портрета митця. Вони цінні тим, що частково заповнюють “пустоти” в наших знаннях про світогляд композитора і є важливим джерелом дослідження його творчості.

Час наніс непоправної шкоди епістолярній спадщині Барвінського, яка зникла, розчинилася серед людей (у приватних архівах), як у нашій країні, так і за кордоном. Адже зберігати його автографи в роки сталінізму, а згодом і тоталітаризму, було не дуже безпечно.

Адресатом В.Барвінського є його колишня учениця Олександра Пясецька, яка стала тією ниточкою, що зв'язувала митця з рідною Галичиною в тяжкі роки перебування в сталінських таборах, і яка зберігала їх, як найдорожчі серцю реліквії, протягом усього свого життя. Саме завдяки їй ми сьогодні маємо змогу зазирнути в минуле, пізнати духовний світ Великої людини того неспокійного і буремного часу.

Олександра Олексіївна Пясецька-Процишин (1909-1998) з шести років навчалася гри на фортепіано у Вищому музичному інституті імені М.Лисенка у Олени Волошинової¹ (рік-два), згодом – у професора Марії Криницької² (до 1933 року). Концертний курс проходила під керівництвом професора Барвінського (з 1933 до 1937 рр.) з великими перервами через хворобу руки. В 1940-1941 роках працювала акомпаніатором і концертмейстером у львівському музичному училищі, у 1994 році концертмейстером у Державній музичній школі з українською мовою навчання, із 1944 року і до виходу на пенсію – концертмейстером і педагогом у Музичній школі-десятиріччі імені Соломії Крушельницької. Стаж педагогічної роботи – 40-45 років. За такий час виховала велику когорту українських піаністів і педагогів, серед яких концертуючі піаністи: Марія Крушельницька, Юлія Хурдєєва (Гутман), Алла Пушкар (Задерацька), Надія Близнюк, Лідія Олексішин (Чекас) та багато інших. У 2002 році М.Крушельницька та Л.Чекас упорядкували і видали спогади учнів, друзів і знайомих про О.Пясецьку-Процишин: “Слово про Вчительку: Олександра Пясецька-Процишин” / Спогади, листи // Упор. М.Крушельницька, Л.Чекас. – Львів, 2002.

“Василь Барвінський, – згадує колишня учениця, – був педагогом з покликання. Він мав потребу ділитися з учнями своїми знаннями, багатющим досвідом музиканта-піаніста. В листах до мене з Мордовії в 1957 році Барвінський писав про те, що він навіть там, недивлячись на дуже важкі умови, займається педагогічною працею і що “взявся за це з власної волі”. Відданість Барвінського музиці, своїм учням була безмежною”.

В листах із заслання, як підкреслювала нині покійна О.Пясецька-Процишин, “найбільшою просьбою Барвінського до мене було: якнай докладніше писати йому про всі музичні події Львова, про долю і музичні успіхи всіх його учнів, про мою працю в музичній школі-десятиріччі”.

Форма подачі листів – конспекти із семи автографів, які зафіксував доцент фортепіанної кафедри Вищого державного музичного інституту імені М.Лисенка Богдан Тихонюк. Він вибрав з листів композитора те, що стосувалося лише музичного життя як самого Барвінського, так і нашого краю, оминувши, на жаль, приватні подробиці листування. Конспекти листів зроблено 15 жовтня 1988 року. Де зберігаються ці листи після смерті адресата (О.Пясецької-Процишин), нам сьогодні не відомо.

Богдан Михайлович Тихонюк (1944-1997) народився в м.Івано-Франківську. Закінчив з відзнакою Івано-Франківське музичне училище імені Д.Січинського по класу фортепіано та Львівську консерваторію. В 1968 році став лауреатом Республіканського конкурсу піаністів. У 1973 році закінчив асистентуру Московського музичного інституту імені Гнесіних. З 1969 року і до 1997 року працював на кафедрі спеціального фортепіано Львівської консерваторії.

З 1987 року активно включився в процес заповнення прогалин в розвитку українського музичного мистецтва, пошуку втрачених матеріалів та їх дослідження. За короткий час він зібрав та систематизував значну кількість матеріалів, присвячених особі Василя Барвінського: повернув сучасникам творчий портрет митця, видав методичні розробки “Василь Барвінський – композитор і піаніст – в оцінці львівської преси 20-х років” та “Музично-критична діяльність Василя Барвінського”, що “... стали, фактично, першими працями, в яких послідовно і вірно досліджено творчий шлях Барвінського-педагога. Цілком справедливо автор відводить В.Барвінському місце основоположника львівської піаністичної школи”, – зазначає професор Стефанія Павлишин [6]. Богдан Тихонюк підготував до друку збірник “Василь Барвінський. Статті та рецензії”.

Очевидно описки Барвінського виправлені редактором без спеціальних на те вказівок. Повністю збережені особливості стилу і мови митця. Для легшого читання використано сучасний правопис. У квадратних дужках подаються недописані слова. Всі круглі дужки, які зустрічаються в тексті, належать автору листа, квадратні – редактору тексту. Редактор намагалася, коли це не впливало на зміст, не робити тексти Барвінського дуже літературними, “пригладженими”, а зберегти його “живу” манеру письма. Тому, по можливості, збережені характерні для композитора особливості пунктуації. Це стосується, в основному, знака тире, який у нього часто виконує функцію крапки. В деяких випадках я вважала можливим, зберігаючи авторське тире, поставити також і крапку, відповідно до змісту.

1

Мордовія – Львів 16.10.56

... Ви не уявляєте собі, як важко гу[т] взятися за творчу роботу...

...І праця в Самодіяльності забирає багато часу – то за нотами шукай, то самому пиши, розписуй, учні, і т.п. ...

...Хоч я і сам не розумію причини – чого мене держать. Тільки додумуюсь – Тут не дуже люблять тих, хто іде за голосом свого сумління. Без взгляду на наслідки. Як[би] я сказав, що мене правильно засудили, що я щось жалую і т.д., то може б і “пробачили” мені. – Та я не можу що інше відчувати, а що інше говорити ...

... Я ще у вересні 1947 р. зайшов (булучи в Москві) на лекції Проф. Нейгауза, – який мене надзвичайно тепло зустрів. – (Він був знайомий з моїм професором – В. Курцом³ і моїм товаришем Е. Штоерманом⁴, – з яким я у Проф. Курца, ще як він був у Львові, учивсь. – Е. Штоерман тепер в Америці). Тоді то Пр. Нейгауз питався мене, чи я привіз які свої твори, – і я, опісля вернувши у Львів, післав йому Прелюдії і ще один зшиток (Пісня, Серенада і Імпровізація), та не припускав, що його учні будуть їх тепер грати. Про Олега [К. Кришгальського]⁵, чув я теж – та не знав, у кого він учивсь. Професор Файнберг теж композитор, – його транскрипція Марша з Патетичної симфонії Чайковського для фортепіано так прекрасно і ефективно зроблена, що Ліст би не повстидався такої транскрипції! Про Марусю Крих⁶, як і прочих учнів, я доволі часто допитувався – та без успіху. Догадуюсь, що Ігор Загоринський в Ленінграді. – бо писали, що один з моїх учнів – в Москві, один – в Ленінграді.

Пишіть мені про все, що діється в музичному світі у Львові – Я розумію і не вимагаю від нікого – переписки зі мною, я здаю собі справу з умов, – в яких живемо, але як це тільки можна, то пишіть, або дайте знати про якісь музичні події.

Я написав у скіді 2 частини Концерту для віолончелі, тепер трохи працював над фортепіанним Квінтетом. – Та я майже забув, як інструменти звучать

В. Барвінський

2

Мордовія – Львів 10.01 57

Вашого довгого листа з так багатим змістом про музичні події Львова (від 30/XII 1956) я одержав 6/1 1957 і дуже ним врадувався...

В. Косенко помер в 1938 році. Тоді я в нашій "Українській музиці"⁷ писав некролог про нього. Я познайомився з ним ще в 1928 р., коли їздив з Концертами на Україну. Опісля, я був з ним в переписці – Мої учні грали його твори. Це був мій дуже добрий знайомий і друг. Пізніше так склалося, що я майже що року був 3 жовтня (в річницю його смерті) в Києві і заходив завжди на його могилу і клав квіти...

Його тріо [Косенка], про яке пишете, мені добре відоме. Я його маю, взглядно мав, в своїй бібліотеці. Між іншим, Косенко мав і моє Тріо a-moll (яке свого часу переписував Попель) і казав мені ще у 1928 р., що має намір зробити вечір камерної музики з програмою: Моє тріо, його і Лятошинського...

...Книжку про Саломею Крушельницьку я б дуже хотів мати.

[Василь Барвінський просить вислати йому ноти: Benjamin Godard "Etudes de Concert", Квінтет Брамса, "Сватання на Гончарівці" з музикою Стеценка]

Ці етюди Godard-а були в нашій, тобто моїй і жінки, бібліотеці в подвійному примірнику, – то повинні б бути тепер і в бібліотеці Консерваторії.

У мене багато роботи: вечір літературно-музичний Островського, опісля Пушкіна – Глінки.

В. Барвінський

3

Мордовія – Львів 25.01 57

Чи Ольго Криштальський згадує ще мене?

Я так радію його успіхам, – це був рідко здисциплінований і серйозний, а при тому надзвичайно добре вихований і морально стійкий хлопчина. Передайте всім товаришам і учням, що знали мене і мене ще не забули, що я бажаю їм в новому році всього найкращого....

В. Барвінський

4

Мордовія – Львів 26.III.57

Мав досить роботи з літературно-музичним вечором в 100-річчя смерті Глінки і 120-річчя з дня смерті Пушкіна. Мушу Вам признатися, що я на цьому вечорі вперше в житті імпровізував прилюдно на фортепіано, взглядно – піаніно

Арію Сусаніна я виконував на піаніно сам, тому, що співаки [під]вели і не можна було їх випустити. Фортепіанного соло я не міг грати, бо ту[т] нічого з творів для фортепіано Глінки не було, а я і так би за один день не зміг вивчити, а своїх творів теж не випадало грати. І так я рішився заімпровізувати на тему пісні Глінки: "Гуде вітер вельми в полі". Я встиг тільки зробити собі приблизний план варіацій, в яких тему переводив то до лівої руки, то рівнородно фігурував – міняв в мажор і т.д., включив [у] варіацію – похоронного марша Загалом, на диво самому собі, я якось справився непогано з моїм завданням і мав значний успіх

Я маю ту[т] якось симпатії як виконавець, і часто просять мене щось заграти, навіть на таких вечорах, де в програмі немає моєї точки

В. Барвінський

Мордовія – Львів 10.06.1957

.. Менє, як говорили, “временно” перекинули на сусідній 7 – 1 л.п

.. Туди концентрують по більшій часті т зв інвалідів. Однє, за чим я дуже жалів, це мій найкращий друг “піаніно”, з яким, на жаль, довелося мені розстатися. Зате можу тепер поза відпочинком більше читати. Перечитую ще раз – прислану мені з дому книжку І Белз[и] “Очерки развития чешской музыкальной классики” та прислані Лесею Деркач⁶ 6 номерів журналу “Советская музыка”, а також матеріали (статті, доклади, дискусю) з відбувшогося в Москві З’їзду Композиторів С[Р]СР, (з газети “Советская культура”), які я собі в цілості придбав.

Поза тим, розпочав я виклади, поки що з теорії (грамоти) музики. На 3 курсах. Один для самих початківців, другий для тих, що вже читають ноти, співають, грають на якимсь інструменті.

.. Усі слухають викладів⁹ з зацікавленням і вдячністю і це мене радує. От до чого дійшов я в моїй педагогічній практиці, що мушу учити (хоч взявся за це з власної волі) – не маленьких, а великих і старих “А-В-С Ritter-ів”¹⁰, як то десь раз сказав Шуман! Пригадую собі, коли я повернувся 1915 року з Праги до Львова та почав учити, то спершу мав я, майже, самих початківців, “Баєрівців”. І тоді якогось разу писав до мене мій колишній педагог по фортепіано у Львові Вілем Курц (чех), який, опісля, був професором і ректором “Mistrovke Jkoly” при Празькій Консерваторії, що жалів мене дуже, коли представить собі мене, як я сиджу за фортепіано занятій творчістю якогось нового твору і чую стук в двері – і входить малий А-В-С Ritter з Баєром в руках! (Таке був написав про себе, власне, Шуман). Коли Шуманові приключались такі випадки, то я не можу на те жалітися...

.. Моя дружина вставила в свою програму мій “Карнавальний вальс”, один з музичних номерів до музкомедії “Приземление сердец”, які я, на просьбу автора тексту, писав ще кілька років тому на 8 л.п. Тепер цей вальс виконав жіночий хор і балетна група – під акомпанемент фортепіано. Вальс цей удостоївся признання і особливого відзначення в місцевій пресі – і був награвний на ленту. Дивно мені, коли згадаю, що в трагічних умовах я почав писати (перший раз в житті) музику до ... комедії!...

В.Барвінський

Мордовія – Львів 21/VI 1957

Продовження попереднього листа.

Кілька днів тому чув я передачу з Києва (фестивальний концерт), де Ольго Криштальський грав е-молл’ний етюд оп.10 Ф Шопена. Від мого брата знаю, що він одержав перше місце в Києві і таким чином попав в число тих, хто поїде в Москву¹¹. Мій брат чомусь то дивувався, що ніхто не згадав, що він мій учень. Та я відписав братові, що вже близько 10 років, як він учився у інших педагогів і в теперішній стадії не можу мати до нього ніяких претензій, поза тими, що колись дав йому, може, непогані основи. І думаю, що Ольго про те не забув. Але той рівень, до якого він тепер дійшов, це вже не моя заслуга, і в чуже пір’я я не маю права вдягатись. Я дуже рад з його успіхів і прошу передати йому мої найширші побажання дальшого успіху на Московському фестивалі...

Що до Вашої і інших просьб не забувати моєї імпровізації на тему “Гуде вітер” Глінки, то я її не записав, тільки маю черновик, де я на борзі¹², день перед виступом, наскіцував¹³ собі перші такти поодиноких варіацій... Пам’ятати, то я пам’ятаю, що і як я грав – під тим оглядом я ще не втратив звукової уяви... Для цікавості поспробую колись і це записати. Ви всі, мабуть, не уявляєте собі, як дуже відстав я від справжнього мистецтва, хоча ще й не втратив свідомості [того], яким воно повинно бути. Тому і творча праця їде мені тепер важко, заки я дїб’юсь менше-більше того, що задумав, і то ще відчуваю потребу перевірки. Однє знаю, що те, що пишу, пливе з широкого серця і, як таке, знайде свою дорогу до інших сердець!¹⁴

Усі Ваші відомості про музичне життя Львова мені дуже цікавлять. Ви пишете, що "Пасії св. Матея" Баха, це така чудова музика, що годі описати. А чи Ви можете собі уявити, що ця чудова музика після смерті Баха повних 100 років не звучала і шойно Мендельсон виконав її в своїх "Hewandhaus konzerte" немов відкрив призабуту велич Бахівських творів, які і досі означають вершини мистецтва всіх віків досі і в майбутньому. — Я не забуваю у своїх почуваннях нікого з моїх колишніх товаришів, учнів, знайомих, друзів.

В. Барвінський

7

Мордовія – Львів 2 12 57

Перед моїми очима виринають спогади з минулого. Концерт Галі [Блажкевич] в салі Лисенка, який вона підготувала разом з моєю дружиною. Співала тоді дві малі мої пісні "У мене був коханий рідний край", і "Ой сумна, сумна темна ніченька". Як писав опісля Сясько Людкевич, — які спеціально для голосу п. Галі написані: — Його рецензія тоді була дуже гарна і вірно написана.

В. Барвінський

Переважна більшість листів В. Барвінського до цього часу ще не зібрана. Будемо сподіватися, що час знову принесе нам несподіванки — нові відкриття і знахідки, які поглиблять наші знання про життя і творчість композитора-страдника.

1. Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX-XX ст. — Тернопіль: СМП "Астон", 2000.
2. Булка Ю. Нестор Нижанківський: Життя і творчість. — Львів-Нью-Йорк: видавництво М. П. Коць, 1997.
3. Кашкадамова Н. Фортеп'яння мистецтво у Львові / Статті. Рецензії. Матеріали. — Тернопіль: СМП "Астон", 2001.
4. Мазепа Л. Сторінки минулого Львова (з неопублікованого). — Львів: Сполом, 2001.
5. Криштальський О. Спогади. Статті. Матеріали / До 70-річчя від дня народження. — Львів, 2000.
6. Слово про Вчительку. Олександра Пясецька-Процишин / Спогади, листи // Упор. М. Крушельницька, Л. Чекас: Львів, 2002.
7. Лесик Д. Творчий портрет піаніста і педагога Богдана Тихонюка — Івано-Франківськ: Плай, 2001.

ПРИМІТКИ

1. **Ясеницька-Волошин Олена** (нар. 1882, с. Тирала Сольна на Лемківщині — пом. 1980, США) — піаністка, співачка (альт), диригент, педагог. Дружина диригента і критика М. Волошина. Закінчила Віденську консерваторію (класи ф-но Т. Лешетицького, Е. Зауера, Є. Лялевича). Викладач ф-но (1903-1939), а також вокалу (1904-1906) Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові, акомпаніаторка "Львівського Бояна", викладач ф-но (1939-1944) у Львівській консерваторії, згодом жила і працювала в Кракові, Німеччині й США.

2. **Криницька Марія** (нар. 1878, Львів — пом. 8 12 1937, Львів) — піаністка і педагог. Закінчила Віденську консерваторію по класу ф-но. Працювала професором класу ф-но та музичної педагогіки у Вишому музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові (1903-1935). Серед її учнів: Н. Нижанківський, М. Колесса, Л. Туркевич, піаністка і співачка О. Бандрівська, музикознавець З. Лисько, піаністи М. Байлова, О. Бірецька, Б. Дрималик, О. Лагодинська, О. Шухевич, О. Яцишин.

3. **Курц Вілем** (нар. 1872 — пом. 1945) у 1898 р. приїхав з Чехії на запрошення Галицького музичного товариства і став провідним професором ф-но у консерваторії у Львові.

жив (1898-1919), а потім у Чехії був професором ф-но в консерваторіях Брно і Праги. Учні: польські піаністи А.Родзінський, Г.Лісіцко, А.Гадлевський, Ю.Кретович, українські Тарас і Дарія Шухевичі, В.Барвінський, Р.Савицький, Н.Нижанківський, Р.Сімович, М.Колесса, Д.Задор, А.Рудницький, чеські Р.Фіркушни, І.Курцова-Штепанова, Вацлав і Павел Штепан, І.Гурнік, Ф.Раух, Ф.Максіан.

4. **Штоєрман Едвард** – австрійський і американський піаніст з Галичини (нар. 16.06.1892 в Самборі Львівської обл. – пом. 11.11.1964 в Нью Йорку). Піаністичну освіту здобув у професора В.Курца у Львові (1904-1910), завершив у Ф.Бузони в Берліні (1911-1912). Саме в Берліні познайомився з Г.Нейгаузом. Це знайомство переросло в щире дружбу, дружили сім'ями. Мали спільні уподобання – вивчали твори Ріхарда Штрауса. Нейгауз спеціально приїздив з Відня до Берліна на концерт Штоєрмана (1914), хвалив і високо цінував його гру. Штоєрман концертував, вів педагогічну та редакційну діяльність. Систематично давав концерти у Львові, на початку 20-х років викладав в одній з приватних Львівських консерваторій і проводив майстер-курси. Галицькі учні: Л.Мюнцер, Д.Гординська, Д.Герасимович, І.Крих.

5. **Криштальський Олег Романович** (нар. 8.09.1930 у Львові). Учень Р.Савицького, з 1940 – навчався в спеціальній музичній школі для обдарованих дітей при Львівській консерваторії в класі викладача М.Байлової і професора Л.Мюнцера, в роки війни – у професора В.Барвінського. 1947 – у Львівській консерваторії в класі проф. Г.Левицької, згодом – у доцента Л.Уманської. В аспірантурі Московської консерваторії ім. П.Чайковського вчився у С.Фейнберга. Став лауреатом Всесоюзного конкурсу (1958) і Міжнародного конкурсу Шостого Всесвітнього фестивалю молоді і студентів у Москві. З 1956 працює у Львівській консерваторії, з 1965 очолив кафедру спеціального ф-но, з 1972 став проректором, у 1977 отримав звання професора, 1967 отримав звання заслуженого артиста України, в 1990 – звання Народного артиста України. Учні Б.Тихонюк, М.Попіль.

6. **Крих Марія (Угляр)** закінчила Львівську консерваторію по класу ф-но у проф. О.Едельмана, з 1957 була його асистенткою, згодом очолила кафедру спеціального ф-но Львівської консерваторії, нині професор Вищої музичної академії ім. М.Лисенка. Учні Г.Блажкевич, І.Пижик, Е.Чуприк, М.Гумецька, Ж.Микитка.

7. **“Українська музика”** – єдиний український музичний журнал, який виходив на західноукраїнських землях до 1939 року. До складу редакторів входив і В.Барвінський.

8. **Деркач Леся** (1924) українська скрипалька, учениця Й.Москвичіва у Вишньому музичному інституті та Львівської консерваторії ім. М.Лисенка, учасниця всесоюзних конкурсів скрипалів у Ленінграді й Москві, дипломант республіканського конкурсу скрипалів у Києві в 1945 році. Від 1946 – викладач класу скрипки у Львівській консерваторії, професор, Заслужений діяч мистецтв України (1993).

9. **Лекції.**

10. **“А-В-С ritter-ів”** – початківці, так як і **“Баєрівці”**.

11. У 1958 році мав відбутися Всесоюзний конкурс і Міжнародний конкурс Шостого Всесвітнього фестивалю молоді і студентів.

12. **Швидко.**

13. **Помітив, накидав.**

Daria Lesyk

VASYL BARVINSKY'S LETTERS FROM MJRDOVIA

Letters of the famous Ukrainian composer, pianist, teacher (didactor), musical critic and public figure Vasyl Oleksandrovych Barvinsky (1888-1963) help to understand the historical past of our region, to evaluate correctly the musical creative life of Halychyna, to get closer to the spiritual world of the artist. Barvinsky's letters have great cultural value after the exhausting totalitarianistic period in the life of our people; they help to treat the benefists and the place of Ukraine in the world's process